

*До разової спеціалізованої ради _____
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77)*

ВІДГУК

**офіційної опонентки – докторки юридичних наук, професорки
Щербанюк Оксани Володимирівни на дисертацію Давиденка Пилипа
Олександровича на тему «Механізм забезпечення конституційних прав
людини в умовах воєнного стану» поданої для здобуття ступеня доктора
філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Повномасштабна війна в Україні, розв'язана Російською Федерацією, поставила перед державою та суспільством нові виклики у сфері захисту конституційних прав людини. В умовах війни існує реальна загроза порушення прав і свобод громадян, зокрема права на життя, здоров'я, свободу пересування, право на освіту, працю, соціальний захист тощо.

Особливістю усієї системи надзвичайних режимів в Україні є зміни у звичайному суспільному житті, котрі можна сформулювати через опосередкований та прямий вплив на населення. У першому випадку це внутрішня трансформація самого державного апарату. Це створення нових суб'єктів владних повноважень, до котрих переходить компетенція інших органів (військові адміністрації обласних замість обласних державних адміністрацій при запровадженні воєнного стану тощо) або створення колегіальних органів з унікальними повноваженнями, характерними тільки для них (оперативні штаби при запровадженні надзвичайного стану тощо) та розширення повноважень вже

існуючих органів (правоохоронних тощо). Система державного апарату при надзвичайних режимах набуває підвищеної стабільності, котра відбувається шляхом заборони обмеження чи припинення повноважень Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність.

Прямий вплив на звичайне життя населення України під час дії надзвичайних правових режимів здійснюється шляхом запровадження спеціальних заходів направлених на усунення суспільної загрози, що виникла та забезпечення охорони життя та здоров'я населення. Забезпечення виконання цих заходів виконує вся система органів публічної влади відповідно до законодавства.

У зв'язку з цим дослідження механізму забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності. Воно дозволяє: проаналізувати стан захисту конституційних прав людини в Україні в умовах воєнного стану; визначити основні ризики та загрози порушення прав і свобод людини в умовах війни; розробити рекомендації щодо вдосконалення механізму забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану.

Дисертація має високу наукову та практичну цінність. Вона є актуальним дослідженням, яке дозволяє внести значний доробок у розвиток теоретичних і практичних засад захисту конституційних прав людини в умовах воєнного стану.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться в дисертації, сформовані автором на основі глибокого аналізу конституційного законодавства України, міжнародно-правових стандартів захисту прав людини, а також судової практики застосування цих стандартів.

Автор дисертації ґрунтовно досліджує правові основи забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану. Нормативну основу

дисертаційного дослідження становлять Конституція України, законодавчі акти України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування. Також використано законодавство низки зарубіжних країн, судову практику міжнародних судів, міжнародно-правові документи та статистичні матеріали.

У дослідженні розглядається механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану через критерії допустимості таких обмежень та порядок їх застосування. Визначаються особливості захисту конституційних прав людини в умовах дії воєнного стану. Автором досягнуто мету дослідження, що виражається у комплексному дослідженні стану додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану, розробка проблем вимушеного обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина на час проведення вказаних заходів, формулювання конкретних пропозицій щодо приведення таких обмежень у відповідність до вимог конституційних засад та міжнародних стандартів з прав людини.

Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться в дисертації, обґрунтовані автором на основі глибокого аналізу теоретичних і практичних аспектів забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану. Вони є актуальними та відповідають сучасним реаліям.

Дисертаційне дослідження Давиденка П.О. заповнює прогалину в системному дослідженні сутності обмежень прав людини в умовах воєнного стану, дослідження спирається на порівняльний, історико-ретроспективний, системний аналіз.

Висловлені положення та рекомендації відзначаються достовірністю. Детальне ознайомлення з текстом наукового дослідження і публікаціями автора дозволяє стверджувати, що підхід дисертанта до аналізу предмета дослідження є фундаментальним й ґрунтовним. Дисертація має логічну структуру, яка дозволяє розкрити поставлені дослідницькі завдання та досягти поставленої мети.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно плану наукових досліджень кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Конституційно-правові проблеми забезпечення верховенства права у функціонуванні механізму публічної влади в Україні» (номер державної реєстрації 0111U000966).

Наукова новизна одержаних результатів. На підставі проведеного дослідження автор дисертації розробляє рекомендації для удосконалення механізму забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану, які відповідають актуальним вимогам. Зокрема, автор: надає класифікацію заходів правового режиму воєнного стану відповідно до їхнього характеру та змісту; визначає обґрунтування чіткого визначення конституційно-правового статусу, підстав та критеріїв обмеження прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану; встановлює невідповідність окремих обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина під час дії правового режиму воєнного стану положенням Конституції України; пропонує внести доповнення до існуючого механізму введення правового режиму воєнного стану, зокрема, шляхом надання Президенту України передчасних (не консумованих) повноважень, що дозволяють ввести в дію відповідний правовий режим на 48 годин до ухвалення відповідного рішення Верховною Радою України; наголошує на необхідності внесення доповнень до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про доступ до судових рішень», що зазначено перелік відомостей, що не можуть бути розголошені; визначає поняття «захист національної безпеки» через встановлення критеріїв, які визначають обсяг і характер заходів, необхідних для забезпечення стійкості та невразливості національної безпеки; пропонує оптимальну концепцію призову на військову службу та механізму мобілізації громадян України з дотриманням балансу між інтересами держави та людини.

Наукова новизна дослідження, представленого у дисертації, виявляється у внеску автора у розробку рекомендацій для вдосконалення механізму

забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану. Автор, враховуючи актуальні вимоги, здійснив систематизацію та класифікацію заходів правового режиму воєнного стану залежно від їхнього характеру та змісту.

Значущим внеском є визначення чіткого конституційно-правового статусу, підстав та критеріїв обмеження прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану. Автор ідентифікує невідповідність окремих обмежень конституційних прав положенням Конституції України, пропонуючи конкретні заходи для вирішення цієї проблеми.

Окремим аспектом новизни є пропозиції з вдосконалення механізму введення правового режиму воєнного стану. Автор рекомендує надання Президенту України передчасних повноважень, що дозволяють введення відповідного правового режиму до ухвалення рішення Верховною Радою України. Також, висвітлюючи прозорість та обмеження доступу до інформації, автор пропонує доповнення до законодавства з метою захисту конфіденційної інформації.

Зазначений науковий внесок є значущим для подальших досліджень у галузі конституційного права та правового регулювання в умовах воєнного стану.

Повнота викладу результатів досліджень в опублікованих працях.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (включають у себе три підрозділи кожний), висновків, списку використаних джерел і додатків. Вступ до дисертаційного дослідження є традиційним, його структура відповідає вимогам, що заявлені в нормативних документах МОН.

Апробація результатів дисертації проведена у відповідності до вимог МОН України. Одержані у процесі дослідження висновки, узагальнення та пропозиції обговорювались на засіданні кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Висновки дисертаційної роботи висвітлено у наукових публікаціях автора, а також доповідях на науково-практичних конференціях. Ключові результати дисертаційного дослідження відображені та опубліковані у 11 наукових

публікаціях, зокрема, у 4 статтях в фахових виданнях із юридичних наук, та 7 доповідях на науково-практичних конференціях.

Практичне значення результатів дослідження. У дисертації запропоновані рекомендації, які можуть сприяти переосмисленню механізму захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану.

Надані дисертантом рекомендації можуть бути використані для оптимізації законодавства України та вдосконалення практики забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що вони мають як теоретико-науковий, так і практико-прикладний інтерес, зокрема: у *науково-дослідницькій сфері* – положення і висновки дисертаційного дослідження можуть бути підставою для подальших досліджень питань забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану; у *правотворчості* – удосконалення системи чинного законодавства України, зокрема, при розробці змін до Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод людини під час воєнного стану; у *правозастосовній діяльності* – удосконалення практичних аспектів гарантування та захисту конституційних прав і свобод людини під час вимушеного обмеження їх в зв'язку з дією воєнного стану.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачу, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретичні аспекти проблематики воєнного стану» включає аналіз поняття та особливостей воєнного стану в системі національних правових режимів, зосереджуючись на взаємодії цього режиму з іншими надзвичайними ситуаціями. Вивчається правомірність обмеження прав людини в умовах

воєнного стану, зокрема за принципами пропорційності та необхідності. Також розглядаються конкретні заходи воєнного стану, такі як цензура та обмеження свободи переміщення, з фокусом на їх впливі на права та свободи громадян. Розділ завершується практичним значенням результатів дослідження, яке полягає в їхній застосовності для розробки ефективних стратегій та механізмів управління в умовах воєнного стану, а також у можливості використання рекомендацій у діяльності законодавчих та виконавчих органів для поліпшення законодавства та практики введення воєнного стану з урахуванням принципів правової держави та захисту прав людини.

Розділ 2 «Конституційний механізм забезпечення прав людини в умовах воєнного стану» включає в себе детальний аналіз гарантій прав і свобод людини як невід'ємної складової конституційного механізму захисту прав. Основний акцент робиться на юридичній відповідальності громадян і посадових осіб органів публічної влади в умовах воєнного стану, детально вивчаючи їхню участь у захисті національної безпеки. У розділі розглядаються позитивні зобов'язання держави в умовах воєнного стану та їхній вплив на ефективність конституційного механізму. Окрема увага приділяється механізму захисту постраждалих від війни, враховуючи забезпечення їхніх прав та надання допомоги в умовах конфлікту.

Практичне значення результатів дослідження у цьому розділі полягає в конкретних рекомендаціях щодо підвищення ефективності конституційних гарантій, а також впровадженні інноваційних заходів для поліпшення законодавства та практики захисту прав людини в умовах воєнного стану. Це дозволить забезпечити більший рівень правової відповідальності, захисту громадян та підвищення загального рівня правової безпеки в умовах конфлікту.

Розділ 3 «Інституційно-правовий захист конституційних прав людини в умовах воєнного стану» детально розглядає роль органів публічної влади в механізмі забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. В основу дослідження покладено аналіз діяльності цих органів у виконанні своїх обов'язків щодо забезпечення конституційних гарантій громадян в умовах

конфлікту. Зосереджується увагу на особливостях функціонування судової системи в умовах воєнного стану. Дослідження висвітлює їхню участь та внесок у забезпеченні конституційних прав та свобод громадян в умовах кризи.

Практичне значення розділу полягає в конкретних рекомендаціях з удосконалення ролі інститутів, зокрема судової системи та громадських організацій, в забезпеченні конституційних прав людини під час воєнного стану. Це сприятиме покращенню механізмів правового захисту громадян та забезпеченню ефективного функціонування правової системи в умовах воєнного конфлікту.

Висновки дисертаційного дослідження заслуговують на увагу, оскільки вони не лише узагальнюють отримані результати, але й містять потенціал для подальших наукових досліджень у цій сфері. Особливо прагматичним є висновок щодо розуміння сутності обмежень конституційних прав і свобод зумовлених збройними конфліктами. Автор пропонує розуміти його як сукупність заходів, які здійснюються державою для досягнення загальноприйнятних цілей, таких як суспільний інтерес або загальне благо. Ці заходи можуть обмежувати конституційні права і свободи людини та громадянина, як в правовій, соціальній та навіть економічній площині.

Необхідно зазначити, що текст дисертації свідчить про те, що його автор добре володіє проблематикою теми. Дослідження побудовані логічно та свідчать про аналітичні та доктринально підкріплені вміння автору щодо його написання і виконання, що дає змогу стверджувати, що автор з поставленим завданням впорався та розкрив достатньо складну та мало досліджувану проблематику, що є актуальною для науки конституційного права.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження П.О. Давиденка, варто виокремити певні зауваження:

1. Автор при здійсненні теоретичного вивчення визначення режимів звичайного та надзвичайного функціонування державності та їх взаємодії з

концепцією ефективної державності надає мінімальну увагу даній проблематиці, хоча ця аспект є ключовим методологічним фундаментом для обмеження конституційних прав та свобод. На публічному захисті варто було б більш детально розкрити сутність та зміст даного аспекту дисертаційного дослідження.

2. Також автор обґрунтовує свою думку про те, що положення статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» про інтернування громадян країни-агресора є неконституційними.

Він зазначає, що в умовах воєнного стану українське законодавство передбачає можливість затримання й утримання не тільки комбатантів, але й громадян країни-агресора до закінчення війни. Це відрізняє українське законодавство від міжнародного права, яке регулює поведження з військовополоненими та встановлює конкретні гарантії для осіб, заарештованих, затриманих або інтернованих під час міжнародних збройних конфліктів.

Однак доцільно внести деякі доповнення до пропозиції автора. Зокрема, доцільне доповнення, що інтернування може бути застосоване тільки на підставі рішення суду, яке має бути прийняте не пізніше 72 годин з моменту затримання особи. Це дозволить забезпечити дотримання права особи на справедливий суд.

Крім того, необхідно встановити, що інтернування може тривати не довше, ніж протягом одного року. Це дозволить уникнути необґрунтованого обмеження прав і свобод особи.

3. У роботі дисертант зазначає наступне: «Надзвичайний стан в Україні темпорально обмежений. Це відрізняє його від воєнного стану та режиму надзвичайної екологічної ситуації, що діють до їх скасування або закінчення строку дії зазначеного в Указі Президента України. Відповідно до ст. 7 Закону № 1550-III, надзвичайний стан має темпоральний ліміт дії на всій території – 30 діб, та в окремих місцевостях – 60 діб. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 7 вищезазначеного закону він може бути продовжений главою держави, але не більше ніж ще на 30 діб. Однак не має обмежень у кількості указів про продовження дії надзвичайного стану, що може випускати Президент України».

Водночас, хотілося б почути, чи вважає автор, що відсутність обмежень у кількості указів про продовження дії воєнного стану є проблемою?

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено в наукових статтях, що опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях, тезах наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Виконане дисертаційне дослідження є актуальним, має наукову новизну та практичну цінність. Дисертаційна робота характеризується ґрунтовністю.

Резюмуючи висловлені критичні зауваження, необхідно зазначити, що значна їх частина мають дискусійний або рекомендаційний характер, вони не знижують в цілому високу наукову та практичну значущість отриманих результатів дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Давиденка П.О.

Загальний висновок. Дисертаційна робота П.О. Давиденка на тему: «Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану» виконана вперше, є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, котрі передбачають вирішення низки теоретичних та практичних питань,

Усе викладене дає підставу для висновку про те, що дисертація Давиденка Пилипа Олександровича «Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану» є завершеною кваліфікованою науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для конституційно-правової науки та правозастосовної практики. Дисертаційна

робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44., а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, докторка юридичних наук, професорка, професорка Вільнюського університету

Оксана ЩЕРБАНЮК

